

**FONOSKOPIK EKSPERTIZANING BUGUNGI KUNDAGI
IMKONIYATLARI VA AHAMIYATI**

*O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasi
Kriminalistik ekspertizalar kafedrasini o'qituvchisi, katta leytenant*

Qirg'izboyev Maruf Odiljon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki Ishlar Vazirligi Akademiyasi

2-o'quv kursi 230-guruh kursanti, safdor

Mirzayev Mirzohid Murod o'g'li

ANNOTATSIYA: Maqolada fonoskopik ekspertizasining bugungi kundagi imkoniyatlari va ahamiyati, bugungi kundagi o'rnini vazifalari va tasnifi, uning ekspertizadagi o'rnini haqida so'z yuritilgan. Bundan tashqari ushbu maqolada fonoskopik ekspertizasi obyektlari o'tkazilish tartibi yoritilgan.

Kalit so'zlar: fonoskopik ekspertiza, fonoskopiya, antropometrik, manipulatsiya, identifikatsiya, spektral va sinxarizatsiya.

ANNOTATION: The article talks about today's capabilities and importance of phonoscopic expertise, its tasks and classification, and its place in expertise. In addition, this article describes the procedure for conducting phonoscopic examination objects.

Keywords: phonoscopic examination, phonoscopy, anthropometric, manipulation, identification, spectral and syncharization.

АННОТАЦИЯ: в статье рассматриваются современные возможности и значение фоноскопической экспертизы, ее современная роль, задачи и классификация, а также ее роль в экспертизе. Кроме того, в статье описывается порядок проведения фоноскопического исследования объектов.

Ключевые слова: фоноскопическое обследование, фоноскопия, антропометрия, манипуляция, идентификация, спектральный и синхронизация

KIRISH

Fonoskopik ekspertiza bugungi kunda jiddiy huquqiy va ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, asosan ovozli materiallarni tahlil qilish va identifikatsiya qilish uchun ishlatiladi. Bu ekspertiza turi, odatda, kriminalistikada, shuningdek fuqarolik va ma'muriy ishlar doirasida ham qo'llaniladi. Bu, telefon orqali qilinadigan tahdidlar, yolg'on guvohliklar yoki ovozli hujjatlar bo'yicha ishlarni tekshirishda muhim rol o'ynaydi. Yangi texnologiyalar, ayniqsa, mobil telefonlar va onlayn platformalar orqali olib borilayotgan muloqotlar ko'plab ovozli materiallarni yaratadi. Ovozli xabarlar, video qo'ng'iroqlar, ovozli xabarlar, audio- va videoyozuvlar kabi materiallar ko'paymoqda. Bu materiallar o'z navbatida fonoskopik ekspertizaning muhimligini

osHIRadi, chunki ularning haqiqiyliGI yoki manipulyatsiya qilinganliGI ekspertiza yordamida tekshirilishi zarur.

ASOSIY QISM

Fonoskopik ekspertiza – bu ovozli materiallar, asosan, audio yozuvlar, telefon qo‘ng‘iroqlari, videolar va boshqa ovozli dalillarni tahlil qilish va identifikatsiya qilishga qaratilgan ilmiy-texnik soha. Fonoskopik ekspertiza yordamida ovozli materiallarning haqiqiyliGI, ularni qayta ishlash yoki tahrir qilish holati, ovozda ishtirok etgan shaxslarning identifikatsiyasi, shuningdek, tovushning manbai va boshqa parametrlar aniqlanadi.

Bu ekspertiza quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- **Ovozli materiallarning identifikatsiyasi:** Fonoskopik ekspertiza ovozli materiallarning haqiqiyliGini aniqlashda ishlatiladi. Ovozli materiallar (telefon qo‘ng‘iroqlari, audio yozuvlar, videolar) tahlil qilinib, undagi tovushlarni aniqlash va ularni manbasini belgilash amalga oshiriladi. Bu jarayonda ovozda ishtirok etgan shaxslarni aniqlash va ularning identifikatsiyasi ham muhim ahamiyatga ega.
- **Ovozli materiallarning manipulyatsiyasini aniqlash:** Ekspertiza, ovozli materiallarda manipulyatsiya, montaj yoki tahrirning borligini tekshiradi. Bu, masalan, audio yoki video yozuvlarda kesilgan, qo‘shilgan yoki o‘zgartirilgan qismlarni aniqlashni o‘z ichiga oladi.
- **Ovozli materiallarning manbasini aniqlash:** Ovozning qaerdan kelganini, qanday sharoitda yozilganini yoki o‘zgartirilganligini aniqlash uchun tovushlar va fon shovqinlari tahlil qilinadi. Bu, masalan, ovozning chiqishi joyi yoki tasvirning to‘liq bo‘lmagan holatlarini aniqlashda yordam beradi.
- **Ovozli materiallarning psixofiziologik tahlili:** Bu tahlil, ovozli materialdagi insonning psixologik holatini aniqlashga yordam beradi. Masalan, shaxsning ruhiy holati, stress darajasi, tovushning kuchi, undagi tovushlarning o‘zgarishi, shuningdek, o‘zgargan ovozli so‘zlarni tahlil qilish mumkin.
- **Fonoskopik tizimlarda tovushni tahlil qilish:** Zamonaviy texnologiyalar yordamida, ovozli materiallar spektral tahlil, signalni tahlil qilish va boshqa metodlar orqali to‘liq o‘rganiladi. Bu jarayonda, tovushlar bir-biriga taqqoslanadi, bu orqali ovozning haqiqiyliGI, o‘zgartirilgan yoki manipulyatsiya qilinganligini aniqlash mumkin.
- **Ovozning antropometrik xususiyatlarini aniqlash:** Fonoskopik ekspertiza, insonning ovoziga oid antropometrik xususiyatlarni (masalan, jinsini, yoshini, tili, talaffuzini) aniqlashga yordam beradi. Ovozning shakli va ta‘siriga qarab, uni kimligi haqida xulosalar chiqarish mumkin.
- **Ovozli materiallarning qonuniy tahlili:** Ovozli materiallar ko‘plab huquqiy muammolarni hal qilishda ishlatiladi, masalan, jinoiy tergovlar yoki fuqarolik

ishlari. Fonoskopik ekspertiza, ovozli materiallarni sud jarayonlari uchun tasdiqlash va uning huquqiy ahamiyatini aniqlashda muhimdir.

- **Ovozli materiallarning texnik tahlili:** Ovozli materiallarning texnik xususiyatlari (tovushning balandligi, chastotasi, davomiyligi) tahlil qilinadi. Bu ovozning haqiqiyliги yoki montaj qilinganligini aniqlashda yordam beradi.

- Fonoskopik ekspertizaning obyektlari — bu ovozli materiallar, ya'ni turli audio va video yozuvlar bo'lib, ular orqali shaxslarning identifikatsiyasi, ovozli materiallarning haqiqiyliги, manipulyatsiyasi yoki montaj qilinganligini aniqlash maqsadida o'rganiladi.

Quyida fonoskopik ekspertizaning umumiy jarayonini tavsiflayman?

1. Fonoskopik ekspertizaga murojaat. Ekspertiza o'tkazish uchun biror tomon (sud, tergov organlari, advokat yoki boshqa qiziqish bildirgan shaxs) murojaat qiladi. Murojaat qilishda, o'rganilayotgan materiallar (audio yozuvlar, telefon qo'ng'iroqlari, videolar va boshqalar) taqdim etiladi. Murojaat qiluvchi tomon, ekspertiza uchun aniq savollar yoki masalalar belgilaydi. Masalan, ovozli materialning haqiqiyliги, ovozda ishtirok etgan shaxslar, ovozning manipulyatsiya qilinganligini aniqlash kabi.

2. Materiallarni tahlil qilish uchun qabul qilish. Ekspertiza o'tkazuvchi mutaxassis, murojaat qilgan shaxs tomonidan taqdim etilgan materiallarni (audio fayllar, video yozuvlar, telefonnoma, va h.k.) qabul qiladi. Ovozli materiallar, avvalambor, aslyatiga mos keladigan formatda (audio yoki video fayllari sifatida) o'rganiladi. Zarur bo'lsa, materiallarni transkripsiyalash (matn sifatida yozib olish) yoki boshqa biron formatga o'zgartirish mumkin.

3. Ovozli materiallarni tekshirish va o'rganish. Ovozli materialni sifatli tekshirish avvalambor, ovozli materialni sinchkovlik bilan tahlil qilish boshlanadi. Bunda, materialning formatini, siqilish darajasini, fon shovqinlarini, ovozning to'g'riligini tekshirish uchun texnik tahlil usullari qo'llaniladi. Spektral tahlil ovozli materialning spektral xususiyatlari, masalan, tovushning chastotasi va amplitudasi aniqlanadi. Bu, materialni tahrir qilish yoki montaj qilish holatini aniqlashda yordam beradi. Ovozning sinxronizatsiyasi audio va video materiallar birgalikda bo'lsa, ovoz va tasvir o'rtasidagi sinxronizatsiya (moslik) tekshiriladi. Sinxronizatsiya buzilgan bo'lsa, materialning o'zgartirilganligini ko'rsatadi.

4. Ovozda qatnashgan shaxslarni aniqlash. Ovozli materialda ishtirok etgan shaxsni identifikatsiya qilish. Fonoskopik ekspertiza yordamida ovozda ishtirok etgan shaxsning kimligini aniqlashga harakat qilinadi. Ovozning xususiyatlari, talaffuzi, nutq uslubi, intonatsiya va boshqa antropometrik belgilarga asoslanib, shaxsni aniqlash mumkin. Ovozli shablonlarni taqqoslash. Ekspertlar, tekshiruv uchun taqdim etilgan ovozli materialni oldin ro'yxatga olingan boshqa ovozli materiallar bilan taqqoslaydi. Bu yordamida, shaxsning kimligini aniqlashda ishonch hosil qilish mumkin.

5. Manipulyatsiya yoki montaj holatlarini aniqlash. Ovozning manipulyatsiya qilinganligini aniqlash. Fonoskopik ekspertiza, ovozli materialning montaj qilinganligini, tahrirlanganligini yoki manipulyatsiya qilinganligini tekshiradi. Bunda, signalning ortiqcha kesilishi, tahrirlangan qismlari yoki sun'iy o'zgartirishlar tekshiriladi. Spektral tahlil yordamida manipulyatsiyani aniqlash. Audio materialdagi spektral tahlil yordamida tovushning tahrirlangan yoki manipulyatsiya qilingan qismlari ajratiladi.

6. Xulosalar va tavsiyalar. Fonoskopik ekspertiza o'tkazilgach, ekspert o'z xulosalarini ishlab chiqadi. Xulosa materialdagi ovozli izlarni, ularni manipulyatsiya qilish yoki montaj qilish faktlarini, ovozda ishtirok etgan shaxslarni aniqlash va boshqa natijalarni o'z ichiga oladi. Xulosada, ovozli materialning haqiqiyliigi, o'zgarishlar borligi, ovozning kim tomonidan chiqarilganligi va boshqa zaruriy tavsiyalar keltiriladi. Bu xulosa sud, tergovda yoki boshqa huquqiy jarayonlarda ishlatiladi.

7. Ekspertiza natijalarini taqdim etish. Fonoskopik ekspertiza natijalari tegishli organlarga (sud, tergov organlari yoki murojaat qilgan shaxsga) taqdim etiladi. Bu natijalar, shuningdek, sud jarayonlarida dalil sifatida ishlatiladi.

Fonoskopik ekspertiza qanday bajariladi?

Fonoskopik ekspertiza ovozli materiallarni tahlil qilish va ularning haqiqiyliigini, shuningdek, ovozda ishtirok etgan shaxslarni aniqlash uchun ishlatiladigan ilmiy-texnik jarayondir. Bu ekspertiza, ovozli materiallarning manipulyatsiya qilinganligini aniqlash, ovozli izlarni tahlil qilish va ovozlarning kimga tegishli ekanligini aniqlashda yordam beradi. Fonoskopik ekspertiza, avvalo, ovozli materialni to'g'ri formatda qabul qilish va uni tahlil qilishdan boshlanadi. Bunda materialning sifatini tekshirish, uning montaj qilinmaganligini aniqlash uchun texnik vositalar, masalan, spektral tahlil va signalni o'rganish usullari qo'llaniladi. Bu tahlil davomida, ovozda ortiqcha yoki notog'ri o'zgartirishlar, kesilishlar yoki qo'shishlar aniqlanadi. Shuningdek, ovozda ishtirok etgan shaxslarning kimligini aniqlash uchun ovozning antropometrik xususiyatlari, talaffuzi, nutq uslubi, ovozning balandligi va boshqa ko'plab parametrlar tahlil qilinadi. Bu jarayonda, ovoz shablonlari va oldingi ma'lumotlar bilan taqqoslashlar o'tkazilib, shaxsning kimligi aniqlanishi mumkin. Fonoskopik ekspertiza, ovozli materiallar orqali jinoyatlarni tergov qilishda, sud jarayonlarida dalil sifatida ishlatiladigan materiallarni tasdiqlashda, shuningdek, soxta axborotlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Bu ekspertiza o'tkazish orqali, materiallarning haqiqiyliigi va to'g'riligi tekshiriladi, bu esa huquqiy va ijtimoiy tizimda adolatni ta'minlashga yordam beradi.

Fonoskopik ekspertizasi imkoniyatlari. Fonoskopik ekspertiza tovushlar yoki ovozlarning manbasini aniqlash, ularning haqiqiyliigini tasdiqlash yoki boshqa turdagi hujjatlar va ma'lumotlarni tekshirish uchun ovozli yozuvlarni o'rganish bo'yicha ilmiy-texnik ekspertiza jarayonidir. Bu ekspertiza usuli ko'pincha sud ishlari, jinoiy tergovlar

va boshqa huquqiy masalalar doirasida qo'llaniladi. Fonoskopik ekspertiza yordamida ovozli yozuvlarning haqiqiyligini tekshirish, ovozlarni identifikatsiya qilish, ovozli materiallarni solishtirish, ovoz sifatini aniqlash va yozuvlarda manipulyatsiyalarni aniqlash mumkin. Ovozli yozuvlarda odamlarning ovozlarni ajratib, kimligini aniqlash va yozuvlarda hech qanday manipulyatsiya yoki o'zgartirishlar mavjudligini aniqlashda fonoskopik ekspertiza katta ahamiyatga ega.

Fonoskopik ekspertizaning bugungi kunda imkoniyatlari va ahamiyati juda kengaygan va rivojlangan. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ovozli materiallarning haqiqiyligini aniqlash, manipulyatsiya qilingan qismlarni topish va ovozda ishtirok etgan shaxslarning kimligini aniq belgilash imkoniyati yanada kuchaygan. Fonoskopik ekspertiza, texnik jihatdan yuqori darajaga ko'tarilib, spektral tahlil, signalni tozalash, sinxronizatsiya va boshqa ilg'or usullarni qo'llash orqali yanada aniqroq va samaraliroq natijalar beradi. Bugungi kunda fonoskopik ekspertiza huquqiy sohalarida, jumladan, sud jarayonlari, jinoyatlarni tergov qilish, fuqarolik ishlarida va soxta axborotlarga qarshi kurashda katta ahamiyatga ega. Ovozli materiallar, ko'pincha jinoiy ishlar yoki boshqa huquqiy nizolarda asosiy dalil sifatida ishlatiladi. Fonoskopik ekspertiza, shu materiallarning manipulyatsiya qilinmaganligini, to'g'riligini va o'zgarishlar mavjudligini aniqlashda yordam beradi. Shuningdek, fonoskopik ekspertizaning rivojlanishi va uning imkoniyatlari zamonaviy jamiyatda xavfsizlikni ta'minlashda, shaxsiy huquqlarni himoya qilishda va ijtimoiy adolatni tiklashda muhim rol o'ynaydi. Uning ahamiyati nafaqat jinoyatlarni tergov qilish, balki fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash, soxta axborotlarni oldini olish va haqiqatni aniqlashda ham juda katta ahamiyat kasb etadi.

XULOSA

Fonoskopik ekspertizaning bugungi kunda imkoniyatlari va ahamiyati juda kengaygan va rivojlangan. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ovozli materiallarning haqiqiyligini aniqlash, manipulyatsiya qilingan qismlarni topish va ovozda ishtirok etgan shaxslarning kimligini aniq belgilash imkoniyati yanada kuchaygan. Fonoskopik ekspertiza, texnik jihatdan yuqori darajaga ko'tarilib, spektral tahlil, signalni tozalash, sinxronizatsiya va boshqa ilg'or usullarni qo'llash orqali yanada aniqroq va samaraliroq natijalar beradi. Bugungi kunda fonoskopik ekspertiza huquqiy sohalarida, jumladan, sud jarayonlari, jinoyatlarni tergov qilish, fuqarolik ishlarida va soxta axborotlarga qarshi kurashda katta ahamiyatga ega. Ovozli materiallar, ko'pincha jinoiy ishlar yoki boshqa huquqiy nizolarda asosiy dalil sifatida ishlatiladi. Fonoskopik ekspertiza, shu materiallarning manipulyatsiya qilinmaganligini, to'g'riligini va o'zgarishlar mavjudligini aniqlashda yordam beradi. Shuningdek, fonoskopik ekspertizaning rivojlanishi va uning imkoniyatlari zamonaviy jamiyatda xavfsizlikni ta'minlashda, shaxsiy huquqlarni himoya qilishda va ijtimoiy adolatni tiklashda muhim rol o'ynaydi. Uning ahamiyati nafaqat jinoyatlarni

tergov qilish, balki fuqarolarning xavfsizligini ta'minlash, soxta axborotlarni oldini olish va haqiqatni aniqlashda ham juda katta ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 08.02.2022 yildagi "Ichki ishlar organlarining ekspert-kriminalistika faoliyatini zamonaviy ilm-fan yutuqlarini keng joriy etgan holda yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-122-sonli qarori
2. O'zbekiston milliy axborot agentligi.
3. <https://sudexpert.gov.by/ru/fon.html>
4. <https://sudexpert.govopik-ekspertiza-qilishning-nazariy-asoslari>
5. <http://mtsudex.uz>.
6. https://namdu.uz/media/Books/pdf/2024/05/23/NamDU-ARM-1693-Kriminalistika_2_jild.pdf